

Edward Rymar

Jakim prawem miejskim rządził się dawny Gorzów?

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 3, 228-230

1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Rymar

Pyrzyce

JAKIM PRAWEM MIEJSKIM RZĄDZIŁ SIĘ DAWNY GORZÓW?

Andrzej Wędzki w niedawno wydanej monografii Gorzowa stwierdził, że według przywileju lokacyjnego z 1257 r. mieszczanie Gorzowa, jako pierwsi na wschód od Odry, mieli się posługiwać brandenburską odmianą prawa magdeburskiego. W Brandenburgii uległo ono pewnym modyfikacjom i pod nazwą brandenburskiego było przedmiotem dalszej recepcji na ziemiach znajdujących się pod władzą margrabiów.¹ Nic więcej na ten temat nie odnotowała też wcześniejsza literatura, co Autora usprawiedliwia. Również stosunkowo niedawno, ale szerzej, sprawą zajmował się Jerzy Walachowicz. Wyraził on przekonanie, że Gorzów wzorował się na pewno na urządzeniach miejskich Alt-Landsbergu w ziemi barnimskiej, dla którego miastem apelacyjnym był Brandenburg. Nie przeszkodziło mu to parę wierszy niżej napisać, że do Strausbergu wysyłano zapytania natury prawnej (chodzi o tzw. orytle) z Barlinka, Gorzowa, Kostrzyna, Czelina, Mieszkowic, Barnówka, Nowogródka i “zapewne z Myśliborza”.² Wszystko to jest dość bałamutne, toteż domaga się skonfrontowania z istniejącymi źródłami.

W przywileju lokacyjnym Gorzowa stwierdzono, że dopiero po dziesięciu latach “wolnizny”, czyli od 1267 r., miasto ma się rządzić prawem Brandenburga. W wyniku podziału w 1260 r. Marchii, margrabia Jan I otrzymał Brandenburg-Stare Miasto, jego brat Otto III – Nowe Miasto.³ Otto przejął też Gorzów z okolicami, chociaż stanowiły one posag żony Konrada, syna Jana I, od 1255 r. Wiemy też, że zmarły w 1267 r. Otto nadał kiedyś Gorzowowi “wyspę między Łupowem i Jeninem”⁴, co oznacza oczywiście łęgi nadwarciańskie, zwane potem Gorzowskimi. Czy w 1267 r. Gorzów począł rządzić się prawami Brandenburga, jeśli tak – to Nowego czy Starego?

Myślibórz, nabyty przez margrabiów od templariuszy w ostatnim dniu 1261 r., znalazł się również w dziale linii młodszej margrabiów, czyli ottońskiej (salzwedelskiej). Prawa miejskie otrzymał od nich w latach 1262–1270,

raczej bliżej terminu końcowego, może około 1267 r. Przywilej miejski uległ zniszczeniu podczas najazdów polskich, jeśli nie w 1271 r. – kiedy to Myślibórz został określony miastem (*civitas*) – to w 1278 r. W 1281 r. otrzymał od Ottona V, Albrechta III i Ottona VI potwierdzenie przywilejów, przy czym zaznaczono, że ma być macierzystym dla *civitas vel villae* istniejących i założonych w przyszłości, w całym kraju⁵, tzn. w dziale ottońskim Nowej Marchii. Można przypuszczać, że charakter miasta macierzystego, apelacyjnego Myślibórz miał już od samego początku, a więc że i Gorzów od 1267 r. stąd miał czerpać wzorce urzędzeń miejskich. Miastem apelacyjnym dla Myśliborza – nie wątpię, że od samego zarania – był zaś nie bezpośrednio Brandenburg, lecz Strausberg w ziemi barnimskiej. Strausberg już w 1232 r. otrzymał prawa miejskie od Jana I i były one wzorowane na Brandenburgu.

Ostatni przedstawiciel młodszej linii margrabiów, Jan V, zmarł 24 marca 1317 r. Margrabia Waldemar, do niedawna jego kurator, przejął jego dział i zjednoczył Marchię. W następnych dniach porządkował różne sprawy miast, odbierając hołd od stanów dzielnicy ottońskiej. Już 1 kwietnia nadał rajcom i ławnikom miasta Strausberg przywilej rządzenia się w całej rozciągłości prawami Altstadt-Brandenburga, rozciągając ten przywilej na miasta, miasteczka i wsie, które dotąd korzystały z wzorców Strausbergu jako miasta apelacyjnego, wedle nadań margrabiego Albrechta III.⁶ Oznaczało to odejście od wzorców protegowanego przez Jana V miasta Neustadt-Brandenburga. Ten bowiem 3 XI 1315 r. potwierdzał przywileje tego miasta otrzymane od jego poprzedników i zarządził, że mieszkańcy miast mają być sądzeni tylko przed sołtysami lub ławnikami miejskimi, w obrębie murów obronnych, a nie przed urzędnikami ziemskimi.⁷ Ławy obydwóch miast brandenburskich były wzorcem w całej Brandenburgii, ale zwyczaj prawny ulegał z czasem zróżnicowaniu. Dopiero w 1317 r. doszło do unifikacji. W tydzień później, 8 IV 1317 r., Waldemar potwierdził gorzowianom prawa i wolności, oraz nadał przywilej sądenia mieszkańców nie przed sądem ziemskim, prowincjonalnym (*iudicium provinciale*), lecz przed własnymi rajcami i ławnikami⁸, a więc dokładnie tak, jak według prawa stosowanego w Neustadt-Brandenburg, które w Gorzowie za pośrednictwem Strausbergu – Myśliborza dobrze było znane. Tegoż roku, 26 grudnia, Waldemar nadał rajcom i ławnikom Myśliborza przywilej wydawania pouczeń prawnych i orzeczeń sądowych dla miast: Barlinek, Gorzów, Kostrzyn, Mieszkowice, Czelin, Nowogródek i Barnówko – wszystkich dotąd w dziale ottońskim – z taką mocą, jakby pochodziły z samego Strausbergu.⁹

Tak więc, Gorzów zapewne od początku stosował prawo magdeburskie w odmianie brandenburskiej, ale poprzez Strausberg, i to nie bezpośrednio – lecz poprzez Myślibórz. Sprawa ta warta jest dogłębniejszego zbadania w szerszym kontekście powiązań miast tej części Marchii Zaodrzańskiej z Myśliborzem i Myśliborza – ze Strausbergiem i Brandenburgiem.

Przypisy:

¹ A. Wędzki, [w:] J. Benyszkiewicz, Z. Boras, A. Wędzki, *Dzieje Gorzowa*, t. 1, Gorzów Wlkp. 1990, s. 29.

² J. Walachowicz, *Geneza i ustroj polityczny Nowej Marchii do początków XIV wieku*, Warszawa 1980, s. 82.

³ *Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus Askanischen Hause*, bearb. v. H. Krabbo, Leipzig 1910 i n., nr 858.

⁴ *Forschungen für Brandenburgische und Preussische Geschichte*, Jg 27, 1914, nr.3.

⁵ *Omnes civitates construende vel constructe Soldin iura sua debeant require seu auferre, salvo tamen iure nostro in omnibus alieno*, *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, hrsg. A.F. Riedel (dalej: CDB), Berlin 1838-1869, I Theil, Bd XVIII, s. 440. Także R. Eckert, *Geschichte von Landsberg a. d. Warthe, Stadt u. Kreis*, Landsberg 1890, s. 33 czyni Myślibórz od 1281 r. miastem apelacyjnym wedle prawa brandenburskiego odmiany strausberskiej.

⁶ CDB, Bd XII, s. 69.

⁷ CDB, Bd IX, s. 12.

⁸ CDB, Bd XVIII, s. 375.

⁹ CDB, Bd XVIII, s. 445 (*Quod consules Soldinensis civitatis presentes et futuros prerogativa, que inferias ponitur, duximus favorabiliter decorandos, videlicet quod consules et cives presente et futuri civitatum subscriptarum Noue Berlin, Noue Landsberg, Kostryn, Zellin, Berenwolde, Neue Bernowe et Nygenborch de cetero temporibus perpetuis super omni casu et causa partulabant a consulibus ac scabinis predictae nostre civitatis Soldyn ius sibi dari et qualitercumque ipsi ius dixenni, taliter dabet a premissis civitatibus observari cum omnibus condicionibus et modis quibus a civitate nostra Struceberch dictum ius dari solebat*).